

Bosznia és Hercegovina erdőgazdálkodása

Mint tanácsadó közel egy évet töltöttem Bosznia és Hercegovinában. Feladatom a Bosznia és Hercegovina erdőgazdasági projekt keretében a privatizációval és szervezetiépítéssel kapcsolatos tanácsadás volt. A projekt pénzügyi háttérét a Világbank és az EU biztosítja. Amint énnekem egy évvel ezelőtt nem volt, úgy gondolom most sok kollegámnak ma sincs bővebb ismerete erről az országról és erdőgazdálkodásáról. Ezért talán nem érdektelen tapasztalataimat közreadni az ország az erdőgazdálkodásáról, hisz történelmünk és erdészeti szakmai hagyományunk sok tekintetben közös és valószínűleg az is marad a jövőben.

Valamennyi leírás, jelentés úgy kezdődik, hogy „a háború következtében, ...” Igen, nagyon súlyos polgárháború dúlt az országot majd három éven keresztül, 200 ezer halottal, és több mint 1 millió elűldözöttel. A borzalmakra nemcsak a lépten-nyomon szembetűnő romok emlékeztetnek, hanem szinte minden beszélgetés. Ebből mi nem sokat érzékeltünk odahaza, pedig a pokol határainktól nem messze lángolt.

Általános helyzetkép

Az itteni helyzet és a jelenlegi erdőgazdálkodás megértéséhez néhány alapvető ténytet tudni kell. Bosznia és Hercegovina a Daytoni békeszerződés alapján ma nemzetközi felügyelet és irányítás alatt áll. Jelentős nemzetközi haderő állomásozik az országban. Alapvetően három nemzetiség él itt együtt, a bosnyák, a horvát és a szerb. A háború befejezése óta az ország két ún. entitásból áll, a Szerb Köztársaságból (itt túlnyomóan szerb nemzetiség él) és a Bosznia és Hercegovina Államszövetségből (bosnyák és horvát nemzetiség lakja). A jelenlegi belső határok a háború végére kialakult frontvonalakat követik. A BH Államszövetség 10 kantonra tagolódik, a Szerb Köztársaságban nincsenek kantonok. A belső határok átjárhatók, általában csak a feliratok alapján lehet megállapítani, hogy melyik entításban járunk (a Szerb Köztársaságban elsősorban a cirill ábécét használják).

Az erdőgazdálkodás szervezete is tükrözi a kialakult helyzetet. Mindkét entitásnak külön erdőtörvénye, külön mezőgazdasági, vízgazdálkodási és erdészeti minisztériuma van. A jelenleg érvényben levő erdőtörvények a háború alatt születtek.

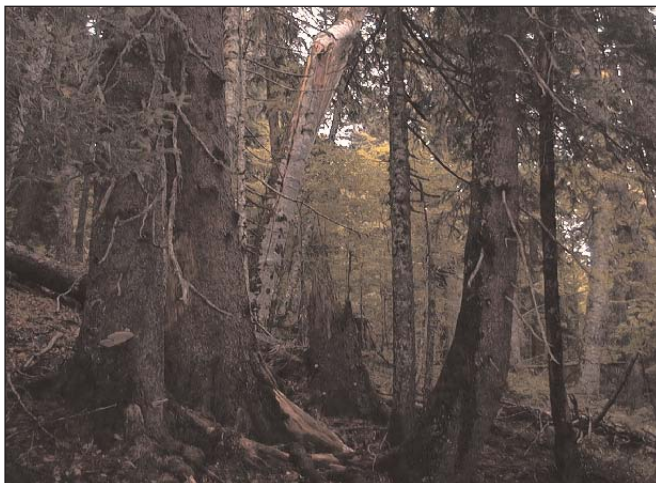
A BH Államszövetség szövetségi szintű törvényét nem minden kanton fogadja el. E sajátos helyzet oka az Alkotmány eltérő értelmezése. A BH Államszövetség Alkotmánya ugyanis úgy rendelkezik, hogy „a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásért mind az Államszövetség, mind pedig a kantonok egyaránt felelősek”. Ezt több kanton úgy értelmezi, hogy kizárólagos felelősséggel rendelkezik az erdők felett. Ezek a kantonok saját erdőtörvényt alkottak, és azt tartják érvényesnek. A jelenlegi helyzetet csak egy mindenki által elfogadott államszövetségi erdőtörvény fogja feloldani. A Szerb Köztársaságban az erdőtörvénnyel ilyen problémák nincsenek.

A Szerb Köztársaságban egy állami tulajdonú erdőgazdaság működik, a „Srpske-ume” Állami Vállalat (a „-ume” szó erdőt jelent). Centralizált és integrált szervezet, még hatósági jellegű feladatokat is ellát. Korszerűsítése, a piacgazdaság követelményeinek megfelelő átalakítása jelenleg folyik. A BH Államszövetségben bonyolultabb a helyzet, itt alapvetően három állami erdőgazdaság (csak a rövidítést írom le az egyszerűsége kedvé-

ért), a BH -ume, -ume HB és a HB -ume uralja a terepet.

A BH -ume Sarajevo székhellyel, az államszövetségi törvény által valamennyi állami tulajdonú erdők használatára jogosult állami vállalat. Az erdők használati jogát a kanton és helyhatósági szinten működő erdőgazdaságoknak szerződéssel adja át. A cég és a vele szerződéses viszonyban álló gazdaságok elsősorban bosnyák érdekeltségűek. Az -ume HB székhelye Mostarban van, és a horvát érdekeltségű területek egy részét fedi le. A HB -ume szintén horvát érdekeltségű, székhelye Kupres, tevékenysége egy kantonra terjed ki. Tervezik a két utóbbi vállalat összevonását (korábban is egy céget alkottak). Tehát, a helyzet nem egyszerű, és ezt tovább bonyolítja a nemzetiségek közötti állandó feszültség.

Egy erdész beszámolót azonban leginkább azzal kell kezdeni, hogy

Bosznia és Hercegovina Európa egyik legjobban erdősült országa, területének 53 %-át borítja erdő. Talán csak a Száva menti sík vidéken és a kopár karszton nincs nagy területen összefüggő fás vegetáció. Az erdőgazdálkodás komoly hagyományokkal rendelkezik, gyökerei az Osztrák-Magyar Monarchia idejére nyúlnak vissza. Az ország erdőgazdasága és faipara a korábbi Jugoszlávián belül is fejlett volt. A nagy értékű faállományok jó alapot biztosítottak a fűrészipar, a lap- lemezipar és a cellulóz- papírpár számára. A bútorgyártás is fejlett volt abban az időben.

Az ország gazdaságában az erdőgazdálkodás és a fűrészipar jelenleg meghatározó, mivel más iparágak alig-alig működnek. Megszűnt a cellulóz- és papírgyártás, a bútoripar és a lap- lemezipar csak jelentéktelen mértékben termel. A fűrészipari kapacitás megoszlik a nagyméretű állami vállalatok és a kisléptékű magánvállalkozások között. Az erdőgazdaság és fűrészipar ugyanakkor szociális szerepet is betölt, a munkaerő létszáma helyenként többszöröse a szükségesnek. A rendezetlen állapotok miatt a faiparban a fekete és szürke gazdaság egyes becslések szerint jelentős mértékű.

Néhány adat

Az utolsó megbízható statisztikai adatok 1991-ből származnak, azóta erdőleltár nem készült és összefogott erdőtervezés sem volt. Emiatt adatokat mélységében és teljességében nem is ismertetek.

Az erdőterület (erdő és erdőföld) nagysága 2710 ezer ha. Az erdők 95 %-a természetszerű erdő, amiből 37 % a tűlevelű, 63 % a lomblevelű állomány. A gazdaságilag hasznosítható erdő 1 292 hektárt borít, amiből 390 ezer ha bükk, 586 ezer ha jegenyefenyő-luc-bükk vegyes állomány, 94 ezer ha fekete- és erdeifenyves, 106 ezer ha kocsánytalan tölgy. A gazdaságosan nem hasznosítható erdők 915 ezer hektárt tesznek ki, ebből 236 ezer ha a bükk és 163 ezer ha a kocsánytalan tölgy-állomány. Jelentős a kopár terület, 500 ezer ha, amiből 392 ezer ha alkalmas erdősítésre.

A ma ismert adatok bizonytalanok. Ennek oka, hogy az erdők adattárát az utóbbi évtizedben nem korszerűsítették,

és nem ismert teljes mértékben a háború okozta kár sem (illegális kitermelés, tűz, szúkárosítás stb.). Az erdők felmérését és művelését ugyanakkor nehezíti a nagy kiterjedésű aláaknázott terület, ez egyes becslések szerint a teljes erdőterület mintegy 20-25 %-át érinti. Ezek a területek ma megközelíthetetlenek és nincs sok remény arra, hogy a közeljövőben a teljes aknamentesítés megtörténjen. (A taposóaknákat ugyanis műanyagból gyártják, fémdetektorral nem lehet megtalálni).

Európa fakitermeléséből az ország 1,6 %-kal részesedik, a lombos fajok esetében ez az arány 5 %. A fakészlet és a fakitermelés lehetősége az alábbiak szerint alakult 1991-ben (ezer m³):

Fafaj	A szálerdők fakészlete	Becsült éves növekedék	Éves fakitermelési lehetőség
Fenyőfélék	129 465	3 997	2 520
Lombos fafajok	177 900	4 387	3 542
Összesen	307 365	8 384	6 062

A jelenlegi fakitermelés fafaj-csoportonként az alábbi (ezer m³):

Fafaj	1996	1997	1998	1999
Fenyőfélék	906	1 270	1 437	1 776
Lombos fafajok	1 221	1 533	1 539	1 669
Összesen	2 127	2 803	2 976	3 445

Az adatok részben tényeken, részben becslésen alapulnak, és az illegális fakitermelés mennyiségi számai sincsenek feltüntetve. Mindenesetre látható, hogy az 1995-ben befejeződött háború óta a fakitermelés volumene nő, de a hivatalos adatok szerint még nem éri el az 1991-ben megállapított lehetőséget.

Az elmúlt századok során rengeteg erdő degradálódott. Érdekes és figye-

lemreméltó, hogy a Monarchia idején (1878-1914) az egy hektárra eső fakészletet 400 m³ felettire becsülték. Ma ez az érték 250 m³ körül mozog. Pontosabb adatot a most induló erdőleltározás fog majd adni.

A faárakat központilag határozzák meg, esetenként több éves árakkal dolgoznak. A fakeskedelem csak kis mértékben követi a piaci folyamatokat.

Jellemző a fűrészüzemek hatalmas mértékű tartozása az erdőgazdálkodók felé. Az adósságkezelés korábban ismeretlen fogalom volt, de most, hogy a tartozások megrendítettek egy-két céget, az erdőgazdaságok nagyobb gondot fordítanak kintlevőségeikre.

A rönkfa-export a korlátozások miatt gyakorlatilag tilos a hazai fűrészüzemek alapanyag-ellátása érdekében. A fűrészáru-export azonban jelentős hányadot képvisel a külkereskedelmi mérlegben.

Az erdőgazdálkodásról

Az erdőterületekre a változatosság a jellemző. A földrajzi, geológiai és klimatikus adottságok miatt az erdőtípusok szinte teljes tárházát megtalálhatjuk. A legértékesebb erdőállományok elsősorban a Dinári-Alpok vonulatain és a szlávóniai területeken találhatók.

A tervszerű erdőgazdálkodásnak komoly hagyományai vannak. Erdőleltározás, 10 éves üzemterv, éves tervek és a szakemberekkel szemben támasztott követelmények hagyományosan alapvető szempontok. Az erdőnevelésre és az erdőhasználatra a természetközeli eljárások a jellemzőek. Mind a tűlevelű, mind a keménylombos és vegyes állományokban általános a szálalás és a természetes felújítás. Általában 10 évenként térnek vissza egy adott állományba. Végvágás és tarvágás csak kivételes esetben fordul elő. Személyes tapasztalatom, hogy a lombos állományokban, és ezen belül is elsősorban a bükkösökben, a szálalás következtében szinte minden fa sérült (ágtörés, törzs- és tőcsérülések). A jelölést csak megfelelő képesítéssel rendelkező erdőmérnökök végezhetik.

Különleges feladatot jelent a kopár területek beerdősítése. A karsztvidék pionírfája természetesen a feketefenyő. Igen komoly károkat okoz a tűz, ami hatalmas területeken megsemmisítheti az évtizedes munkát.

A vadgazdálkodás és a vadászat jelentősége csekély. Ennek főleg az lehet az oka, hogy a vadlétszám alacsony. Nem ritka a medve, a farkas, a hiúz, a süketfajd, és zerge is előfordul a magasabb hegységekben.

A természetvédelemről

A természetvédelem intézményi rendszerre nem olyan fejlett, mint Magyarországon. Az erdőterületnek csak elhanyagolható része védett annak ellenére, hogy természeti értékek szinte mindenhol találhatók. Jelenleg két nemzeti park működik, és a Világbank támogatásával újabban kialakítását tervezik. Külön említést érdemel a Sutjeska Nemzeti Park a Szerb Köztársaság területén. A 17 ezer hektáros parkon belül található Európa talán legnagyobb (1400 ha) és valódi őserdeje, a Perusica. Ebben az érintetlen erdőben a lucfenyő és a jegenyefenyő dominál, nem ritkák a 45-50 m-es magasságot meghaladó példányok. A sziklaszirteken és sziklafalakon csodálatos, sokszor több száz éves feketefenyő egyedek és állományok díszlenek. Megkapó és lenyűgöző vidék.

Érdemes odalátogatni

A cikk lehetséges terjedelme miatt mindenről beszámolni nem lehet. Ezzel a néhány mondattal igyekeztem tömör képet adni az ország erdőgazdálkodásáról. Aki vadregényes tájakat, szép erdőket, természetfelfűt erdőgazdálkodást akar tanulmányozni, annak érdemes el látogatni Bosznia és Hercegovinába. Az ott élő, igen felkészült és szakmaszerető erdész kollégáink biztosan örömmel fogadják az odalátogatókat.

Szakkönyvkiadás

A Mezőgazdasági Könyvhónap keretében egyetemünk könyvtára és a soproni „Cédrus” Könyvesbolt szervezte meg a kiadók, szerkesztők, olvasók találkozóját. A majd száz hallgató előtt *Lelkes Lajos*, a Mezőgazda Kiadó igazgatója tartott rövid tájékoztatást a szakkönyvkiadás eredményeiről, gondjairól, feladai-

tairól. A hallgatók főképpen a kiadványok árával kapcsolatos véleményüknek adtak hangot. A könyv- és lapkiadás soha nem tartozott a nagy haszonnal kecsegtető vállalkozások közé, így csak abban reménykedhetünk, hogy az egyes szaktárcák fokozott támogatással csökkentik a diákság ezirányú gondjait.

